

MEDIA SAVODXONLIK VA AXBOROTNING JAMIYATDA TUTGAN O‘RNI.

Milliy g‘oya va Huquq kafedrasida katta o‘qituvchisi (PhD)

Abdupattayev Hasanboy

Qo‘qon davlat universiteti

Aniq fanlar va muhandislik fakulteti

Matematika yo‘nalishi

2- bosqich talabasi

Ahmadiyeva Madinaxon

Annotatsiya : Ushbu maqolada mediasavodxonlikning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati va axborotning ijtimoiy hayotga ko‘rsatadigan ta’siri yoritiladi. Unda odamlarning media orqali tarqalayotgan ma’lumotlarni to‘g‘ri qabul qilishi, tekshirishi va tanqidiy fikrlashi zarurligi ta’kidlanadi. Shuningdek, axborotning shaxs ongiga, jamiyat taraqqiyotiga va ijtimoiy munosabatlarga ta’siri tahlil qilinadi. Maqola mediasavodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali yolg‘on xabarlar, manipulatsiya va axborot xurujlaridan himoyalalanishning samarali yo‘llarini ko‘rsatib beradi. Qolaversa, media savodxonlikning jamiyatdagi zaruriyati va ahamiyati haqida ilmiy nazariy qarashlar berilgan. Tahlillarimiz davomida media ta’lim, media o‘rganish va media savodxonlik atamalariga keng to‘xtalib o‘tilgan.

Abstract: This article describes the concept of media literacy and compares the definitions given by famous scientists to this concept. In addition, scientific theoretical views on the necessity and importance of media literacy in society are given. In the course of our analysis, the terms media education, media learning, and media literacy were widely discussed.

Kalit soʻzlar: media, media taʼlim, axborot savodxonligi, raqamli texnologiyalar, multimedia, ommaviy munosabatlar, axborot madaniyati. OAV, media matn, media oʻrganish, mediasavodxonlik, media makon.

Key words: media, mass media, media text, media education, media learning, media literacy, media space, public relations.

Kirish. Inson maʼlum bir ekologik muhitda xavf-xatarsiz hayot kechirishi uchun avvalo oʻsha muhitda yashashning oʻziga xosliklari haqida xabardor boʻlishi zarur. Xuddi shunday zamonaviy inson eng koʻp vaqtini sarflayotgan, hayot kechirayotgan media muhitda xavfsiz yashashi uchun ham u oʻzi faoliyat olib borayotgan, hayotiy zarur qarorlar qabul qilishiga taʼsir etayotgan muhitning oʻziga xosliklaridan xabardor boʻlishi ushbu muhitda xavfsiz yashashi uchun muhim zaruratdir. Ayniqsa, bugun mediatizasiya hayotimizga chuqur va tezkor kirib borayotgan, maʼlumotlar hajmi tobora ortib borayotgan yangi global davrga kirib borishimiz jarayonida insonning ishonchli axborotga nisbatan ehtiyoji tobora ortib bormoqda. Fanda axborot texnologiyalaridan foydalanish nihoyatda muhim. Fanda axborot texnologiyalaridan foydalanish, bir tomondan, mamlakatni axborotlashtirish doirasida rivojlanishi, ikkinchi tomondan esa fan, taʼlim, ishlab chiqarish va ijtimoiy sohaning oʻzaro yaqin hamkorligini taʼminlashda ahamiyatlidir. Yangi axborot texnologiyalarini joriy etish fan va innovatsiyalar statistikasi, ilmiy tashkilotlar tizimini tarkibiy oʻzgartirish, fanni moliyalashtirish, oliy taʼlim va fan integratsiyasi, baholash kabi jihatlarni oʻz ichiga olgan ilmiy-texnik salohiyatning uzluksiz monitoringini tashkil etish imkonini beradi.

Media savodxonlik - odamlarga turli media shakllarini va xabarlarini tahlil qilish, baholash va yaratishga imkon beradigan koʻnikmalar toʻplami hisoblanadi. Media savodxonlik isteʼmolchilarga axborot va ommaviy dasturlarda tashviqot, senzura yoki biron vaziyatni faqat bir tomondan koʻrsatish kabi holatlarga ommaviy axborot vositalarini nima majbur qilayotganligini tahlil qilish, shuningdek, ommaviy

axborot vositalarining egasi, ularning moliyalashtirish modeli kabi tarkibiy elementlarni tushunish imkonini beradi. Boshqacha qilib aytganda, media savodxonlik - bu tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan xabarlar va belgilarga qo'llay olish qobiliyatidir.

Mediasavodxonlik - insonning jamiyatdagi fuqaro sifatidagi mas'uliyatini his qilgan holda faol va savodli bo'lishi, mediamatnlarni qabul qila olishi, yaratishi, tahlil eta olishi va baholashi, zamonaviy mediani ijtimoiy-madaniy va siyosiy mazmunini tushuna olishi demakdir.

Media va axborot savodxonligi — «soyabon», ya'ni bir tushuncha mazmunida ikki ma'no birlashgan atama sifatida YuNESKO tomonidan tavsiya etilgan. Uning mohiyatini anglash uchun har bir tushuncha o'zagini bilish zarur. Har bir atamaning mohiyatidan kelib chiqqan holda ularni tavsifi quyidagicha keltiriladi.

Axborot savodxonligi — axborotni tanlash, baholash, qayta ishlash va uzatish borasidagi ko'nikmalar va malakalar majmuini bildiradi.

Media savodxonlik — mass-mediani qabul qilish va uning faoliyatini baholash bo'yicha ko'nikmalar va malakalar majmuini bildiradi. Media savodxonlik media funksiyalarini tushunish, mazkur funksiyalarni amalga oshirish sifatini baholash va o'z-o'zini ifoda etish, shuningdek, ijtimoiy jarayonlarda ishtirok etish uchun medialar bilan ratsional hamkorlikka kirishishga urg'u beradi. Media savodxonlik ham, axborot savodxonligi ham yoshlarda media va axborot makonida foydalanilayotgan texnologiyalardan qat'iy nazar o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini ongli ravishda shakllantirish va rivojlantirish bilan bog'liq. Ushbu bir-biriga bog'liq bo'lgan sohani turlicha tushuntirib beruvchi ikkita ilmiy maktab mavjud. Birinchi maktab vakillari axborot savodxonligini katta tadqiqotlar sohasi sifatida ko'rishadi. Ikkinchi maktab namoyondalari esa axborot savodxonligi media savodxonlikning tarkibida bo'lib, u ancha keng soha ekanligini ilgari suradilar. Ammo YuNESKOning xalqaro ekspertlar guruhi nafaqat media va boshqa axborot

xizmatlarining bir-biridan farqi, balki ularning o‘zaro aloqadorlik nuqtalarini ham aniqlagan.

Media va axborot savodxonligi nima uchun kerak?

- Huquqiy demokratik jamiyatimizning to‘laqonli, faol fuqarosi sifatida amalga oshirilayotgan islohotlar mazmun-mohiyatini tushinish;

- OAV orqali uzatilayotgan va qabul qilinayotgan kundalik axborotni saralash ko‘nikmalarini

- Axborot orqali inson ongini boshqarishga yo‘l qo‘ymaslik va har qanday vaziyatda to‘g‘ri

- Insonning vizual obrazlar ta’siri ostida ijobiy yoki salbiy tomonga o‘zgarishlarini tahlil etaolish va vizual xabarlar ostida beriladigan ko‘rinmas ma’lumotlarni “o‘qiy olish”;

- OAV orqali beriladigan matnli kommunikatsiyalar mohiyatini tahlil etish;

- Axborot qayerdan, kim tomonidan va nima maqsadlarda uzatilyapti, kimning manfaatlarini

o‘zida aks etayapti degan savollarga javob topa olish uchun zarurdir.

Media va axborot borasida savodxon insonlar quyidagi ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar:

- medianing va ular orqali taqdim etilayotgan axborot shakllarining ta’sirini yaxshi

- o‘ylangan va mustaqil qarorlar qabul qilish;

- atrof-muhit haqida yangi ma’lumot olish;

- umumiylik hissining shakllanishiga ko‘maklashish;

- jamoaviy diskursni qo‘llab-quvvatlash;
- hayoti davomida uzluksiz ta’lim olish;

Fikrimizcha, media savodxonlik yuqorida bildirilgan fikrlar bilan birgalikda ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan barcha axborotga tanqidiy qarash, ularga xolis yondoshish va har bir uzatilayotgan axborotni saralashda ongli ravishda yondashish hamdir. Media savodxonlikning maqsadi har bir medianing ustuvorliklari va kamchiliklarini tushungan holda ular tomonidan tarqatilayotgan axborotni saralay bilish va zarurini qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish bo‘lsa, asosiy vazifasi insonlar tomonidan iste’mol qilinadigan har qanday axborotning manipulyativ kuchini anglagan holda undan chegaralanishdir. Shuningdek, odamlarga OAV hamda fuqarolik jurnalistika rolini tushunishga yordam berishdir. Hozirda medianing tahlil etilishi natijasida tilimizga kirib kelayotgan tushunchalar, ya’ni mediasavodxonlik, mediata’lim, mediani o‘rganish va boshqalar bir- biri bilan bog‘liq bo‘lsa-da, olimlar ularni mohiyatan bir-biridan farqlashga urinmoqdalar. Fikrimizcha, mediasavodxonlik mediata’limning uzviy bog‘liq qismidir. Shu bilan birgalikda uning ko‘rinishlari ko‘paymoqda. Bugungi kunda media axborotni qabul qilish, saralash, tahlil etish, baholashda media savodxonlik tushunchasi bilan birgalikda mediata’lim, mediani o‘rganish, mediamadaniyat tushunchalari ham qo‘llanilayapti.

Media ta’lim:

- media o‘quv dasturida integrallashgan, fanlararo asosida o‘rganilishini;
- «mediamavzu»ni aniq bir fan doirasida tahlil etilishini;
- amaliy ish va tahlil orqali mediaga tanqidiy yondashishni;
- uning shakli, texnologiyalari, axborotni uzatish usullarini o‘rganishni;
- media agentliklarni, ularning ijtimoiy, siyosiy va madaniy rolini o‘rganishni;
- talabning OAV bilan ishlashini;
- tadqiqot faoliyatini;

– medianing til va san’at orqali auditoriyaga ta’sirini o’rganadi. Mediani o’rganish (media studies) o’z navbatida:

- mediani nazariy jihatdan o’rganishni;
- mediani qiyosiy jihatdan tahlil etishni;
- uning kontseptual tarkibini;
- mediamatni tahlil etish va uning yaratilish metodikasini;
- ommaviy kommunikatsiya, kinosan’ati va madaniyatshunoslik fanlarining o’zaro bog‘liqligini;
- jahon OAVning bir-biriga o’zaro ta’sirini o’rganadi.

Nega mediasavodxonlik muhim?

Axborot urushlari, yolg‘on xabarlar, feyk kontent, manipulyativ postlar va montaj qilingan videolar soni ortib borayotgan bir davrda mediasavodxonlik inson uchun himoya vositasiga aylanmoqda. Mediasavodxon odam quyidagi xavflarning oldini ola oladi:

- feyk xabarlarga ishonib noto‘g‘ri qaror qabul qilish,
- ruhiy bosim va manipulyatsiyaga berilish,
- ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan salbiy ta’sirlarga tushib qolish,
- jamiyatdagi axborot muhitini yomonlashtirish.

Zamonaviy axborot oqimi nihoyatda tezlashgan bir davrda insonlar har kuni turli manbalardan kelayotgan xabarlar, reklamalar, videolar, yangiliklar va ijtimoiy tarmoqlardan oqib kelayotgan ma’lumotlar o’rtasida yashamoqda. Ana shunday sharoitda mediasavodxonlik nafaqat bir ko‘nikma, balki insonning o’zini

himoya qila olishi, to'g'ri qaror qabul qilishi va ongli munosabatda bo'lishi uchun zarur bo'lgan hayotiy ehtiyojga aylanib bormoqda.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda bugungi XXI asrda media savodxonligi bo'lmagan inson jamiyatda o'z o'rnini topishi mushkul. Sababi media savodxonlik va texnologiyalar har bir sohani qamrab oldi va bu soha vakillarini bundan xabardor bo'lishlarini ta'lab etmoqda. Texnologiyalardan foydalanish, yuqorida aytganimizdek axborotlarning inshonchli yoki ishonchsizligini aniqlashda ko'maklashadi. Bu esa axborotlar kurashi ketayotgan bir davrda juda muhimdir. Bugungi kunda media, ya'ni ommaviy axborot vositalari, kino, teatr, san'atning turlari, madaniyat sarchashmalari, internet orqali uzatilayotgan har qanday ma'lumot inson ongiga o'zining ma'lum bir ta'sirini o'tkazib, uning dunyoqarashini o'zgartirishga sabab bo'lmoqda. Demak o'z kasbining ustasi bo'lmoqchi bo'lgan inson, zamondan ortda qolmayman deydigan inson, har qanday tomonlama muaffaqiyatga erishmoqchi bo'lgan har bir inson media savodxonligi bo'lishi lozim. Mediasavodxonlik bugungi axborot tez almashadigan davrning eng zarur ko'nikmalaridan biri bo'lib, u insonning ma'lumotni tanqidiy tahlil qilishi, to'g'ri manbani tanlashi va yolg'on xabarlardan himoyalanihini ta'minlaydi. Jamiyatda axborotning o'rnini esa tobora kengayib, jamoatchilik fikrini shakllantirishdan tortib, odamlarning kundalik qarorlariga qadar kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Shuning uchun har bir shaxs mediasavodxon bo'lishga intilishi, axborot bilan ehtiyotkor va ongli munosabatda bo'lishi jamiyatning barqaror rivojlanishi va sog'lom axborot muhitini yaratishda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Musurmanova, Yayra, and Jasmina Toshpo'lotova. "Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida iqtisodiy jarayonlar va moliyaviy munosabatlarning transformatsiyasi." Nashrlar (2024): 38-41.

2. Musirmonov, Shohboz, and Jasmina Toshpo'lotova. "Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda moliyaviy texnologiyalarning o'rni." Nashrlar (2024): 378-380.

3. Musirmonov, Shohboz, and Jasmina Toshpo'lotova. "Moliya bozorini rivojlantirishda yashil iqtisodiyotga o'tishining muammolari va yechimlari." Nashrlar (2024): 374-377

4. Shukurullo Fayzullo o'g'li, Aliqulov. "TA 'LIMDA MULTIMEDIYA TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH." PEDAGOGS 50.2 (2024): 51-55.

5. Shamsiddinov G'iyosjon Husniddin o'g'li. Chiziqli dasturlash nazariyasi usullari. Buxoro davlat pedagogika instituti "fizika, matematika va information texnologiyalarning innavatsioan rivojlanishdagi o'rni" Respublika ilmiy-nazariy anjumani. 2023/12/22. №1 Том 1 с.т-59-53

6. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "Sonli qatorlar.(musbat hadli qatorlarning yaqinlashish teoremlari. leybnis teoremasi, absolyut va shartli yaqinlashish.) 2022/2/17." Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali страницы: 137-151.